

A SZÍNJÁTSZÁS HAJLÉKA

Kis képeskönyv a 125 éves Nemzetiről

Nemzeti Színház. Alakítottatott 1837-ben a magyar nemzeti dráma és a magyar drámai színművészet ápolására — mondja a lexikon. De ennél is többről volt szó. Arról, hogy állandó színpadon, kőből épült biztos hajlékban hangozzék fel a magyar szó — olyan korban, amikor a magyar nyelvért és a nemzet létéért vívott küzdelem egyet jelentett.

Fél évszázadra tehető a közvetlen előzmények. Kelemen Lászlóék, Déryné és a többiek járták az ország úttalan utait, meghúzódtak pajtákban vagy (német direktoroknak sápot adva) ideiglenes épületekben. Aztán — Kolozsvár, Miskolc és Füred: az első példák, hogy nem ábránd a magyarnyelvű állandó színház. Megérrett az igény és a lehetőség: magyar közsínházat Pest-Budának!

adományozott telken, 1836—37-ben ifj. Zitterbarth Mátyás építésszel felépített a színházat.

Pesti Magyar Színház — így hívták eleinte. Épült a Kerepesi út és az Országház keresztezésénél, a mai Rákóczi út és Múzeum körút sarkán. Az építkezéshez — egykorú fogalmazás szerint — szívesen »kirándultak« a pestiek. De nemcsak figyelemmel kísérték, segítettek is a munkát. Az építéshez és felszereléshez a nemzet minden rétege hozzájárult. »... Nemes Sopron Vármegye a ruhátár számára átküldött 16 vörös attila dolmányt, ugyanannyi kék nadrágot, 16 pár sarkantyús topányt és 16 süveget fehér tollakkal... Tokody Mária özv. Nagy Istvánné

asszony 15 ezer égetett téglát Pestre szállítva...» Akinek egyebe nem volt, munkáját adta. »... Mindjárt eleinte, midőn az alapot ásni kezdték, jó egy ember (a nevét is tudjuk: Turóczy János) feleségéstől, talyigával és ásóval... S a legbuzgóbb munkás, ő első ki ásóhoz nyúl, s utolsó ki azt leteszi, felesége szorgalmasan földet talyigáz... S néhányan azok közül, akik nem adtak. Gróf Pálffy Fidél: »En sohasem járok magyar színházba...» Gróf Károlyi György: »Ich zahle nichts...» Jordánszky püspök: »Másra adnék, de komédiára nem...«

1837. augusztus 22. Lendvay Mártoné az első szó a nemzet első színpadán, ő játssza Árpádot Vörösmarty allegorikus előjátékában. Az Árpád ébredése példányait a színháznívó előadás közönségének osztogatták. Zsúfolásig megtelt a nézőtér, csak egy hely maradt üresen: az udvari páholy.

Milyen volt a színház környéke? Jókai Mór tudósít: »... A Nemzeti Színház telke, amelyen fölépült, hajdan a török temető volt... Még azután is sok törökvilág-beli állapot maradt körülötte... Az Országház felől állt a színház tözsomszédságában egy régi granárium (magtár), olyan magas, mint a színház maga: patkányok eldorádója. A másik oldalához a Kerepesi út felől támaszkodott hozzá a Griff: a főváros legrongyosabb, szutykosabb földszintes csárdája... Innen feljebb félbeszakadt a gyalogjáró kövezete. A legközelebbi ház... ezidőszent lakatlan tanya...«

A Nemzeti Színház (1840. augusztus 2. óta nevezzzük így), első nagy sikerei közé tartozott Szigligeti Ede Szökött katona című népszínműve. A pályázatot, melyre a szerző beküldte művét, 1843-ban hirdették meg... egy, a magyar népéletből merített, minden aljasságtól ment, jóirányú látványos színműre, mely által a köznép is a színházba édesgettetvén, izlése nemesbíttessék...» A Szökött katonát játszották a Nemzeti Színház utolsó népszínműelőadásán is, 1875. október 10-én.

Az 1832—36-os reformországgyűlés törvényét hoz a színház létesítéséről, Földváry Gábor Pest megyei alispán kézbeveszi az akció irányítását s a Grassalkovich herceg által

Az osztrák helytartó 1849. őszén a szabadságharc leveretése után magához hívatta Simontsits Jánost, a Nemzeti akkori igazgatóját s megkérdezte tőle, hány német előadásra engedhetné át a színházat. A direktor a hagyomány szerint — pesti németséggel — így felelt: »Nem ich réden mus, so ság ich: ámol. Wenn ich réden darf, so ság ich — kámol«. (Ha beszélnem kell: egyszer, ha beszélnem szabad: soha).

a nemzet színháza... S egy nem hivatalos levél a Debrecentől keletre fekvő nagycserei tanyai iskolából, Herboly Zoltán tanítótól: »... Négy évi kemény munkám eredménye az, hogy a gyermekeim előadásainak jövedelméből a múlt tanév folyamán sikerült egy rádiót vennünk... Így lehattunk tanú a felemelő, gyönyörű ünnepnek, melyet a Nemzeti Színház százéves jubileuma alkalmából az éter hullámain át közvetítettek...»

vesi Sándor igazgatása alatt, ugyancsak az akkori Andrássy úton). A »nagy« színház a régi Magyar Színház épületében talált fedelelet, a Bánk bánt játszották új betanulásban, 1945 április 25-én. Az Izabella téri épületben játszott a Nemzeti tavaly is, míg a régi fagerendaszervezetet javították, s néhány hete, december 29-én költözött vissza ismét.

Ilyen a színház új kepe a hetvenes évek derekán. Skalnitzky Gyula építész műve az átépítés, s a színházat körülölelő bérház. 1883: villanyvilágítás a régi gázlámpák helyett. Ebben az időszakban válik a Nemzeti kizárólag a dráma otthonává. 1875-ben épült meg a Népszínház (a zenés népszínművek számára), 1884-ben az Operaház. (Addig a Nemzeti rendszeresen játszott operát is, az első jelentős bemutató még Erkel Hunyadi Lászlója volt).

1945. Gobbi Hilda (és sok színésztársa) a romeltakarító munkások között. Csokonai Karmányóéjával a Kamara Színház nyitott, március elsején. (A Nemzeti első kamaraszínháza még 1924-ben nyílt meg, He-

A képeskönyv (eddig) utolsó lapjai: a mi Nemzetünk épülete, s a legrégebbi házra emlékeztető oszlopő a 125. évforduló esztendejében. Abban az évben, amikor — félszázados tervezgetés után — terv születik az új Nemzeti Színház elhelyezésére.

A »rég, kedves és szép épületet«, mely kiálta az 1838-i árvíz, Hentzi bombáit s a szomszédságában gyakori tüzeseteket — 1903-ban mégis csak el kellett hagyni a társulatnak. A Népszínház Rákóczi út és Körút sarki épülete adott ideiglenes hajlékot. Az ideiglenességből — bár sohasem deklaráltan — véglegesség lett.

A századfordulón írja Janovics Jenő, a neves színházi szakember: »... Amilyen nemes és szent volt a hivatása akkor, amikor anyanyelvünket védelmezte, amikor a nemzeti érzés lángját szította, amikor a honfűt bánatot gyászolta s a busongókat vigasztalta, éppen olyan sürgős feladata most az élet fája kelevényeinek, a létező rend sajtó sebeinek, a társadalom vértforraló igazságtalanságainak és szörnyű visszasságainak feltárása. Ennek az elaggott, korhadt társadalmi rendnek a romjain, az új világ hajnalhasadásának égő pirjában fakadhat csak meg a jövő várva-várt nagy drámája«.

Moricz Zsigmond, 1919: »A Nemzeti Színházban voltam ma este s új közönség ült körülöttem. Meg voltam hatva és el voltam dűvölve, mikor gróf Széchenyi Béla páholyában három dohánygyári kisasszonyt s egy öreg fejkendős nénit láttam...«

Háromezer előadás után: a százéves Nemzeti Színház hivatalos ünnepe. Bajor Gizi prólógot mond: »... Hívtak már Kántornénak, Dérynének, voltam Laborfalvy Róza és Prielle Kornélia, ismertek mint Blaha Lujzát és Jászait. S ma az vagyok, aki elöttetek áll... Köszöntöm a sírjuktan pihenő színházépítőket, köszöntöm a komédias ósöket... előre tekintek és köszöntöm az álmáros jövődöt... Jertek, jertek ti elkötelezők és a ti Nemzeti Színházatok legyen:

Össze-
állította:
Osvát
Katalin

Nádas
Péter
és
Sziklai
Dezso
(MTI-foto)
felv.